

SÕNAVARA JA KONSTRUKTSIOONIDE ARENG EESTI KEELT TEISE KEELENA OMANDAVA NOORE ÕPPIJA KÕNES AASTA JOOKSUL

Reili Argus, Tiina Rüütmaa

Ülevaade. Artiklis vaadeldakse eesti keelt teise keelena omandavate 8–10-aastaste laste sõnavara ja konstruktsioonide arengut aasta jooksul 2022. ja 2023. aastal läbi viidud pildikirjelduskatse põhjal. Aasta jooksul suurenes õpilaste sõnavara, areng toimus kõikides sõnaliikides suhteliselt ühtlaselt, siiski oli lekseemide hulga kasv kõige suurem omadus- ja asesõnade puhul. Ka konstruktsioonides toimus märkimisväärtne areng, lisandus uusi konstruktsioonitüüpe ning need muutusid komplekssemaks. Sõnavara ja konstruktsioonide hulk oli omavahel seotud: mida suurem oli õppija sõnavara 2022. a pildikirjelduses, seda rohkem eri konstruktsioone oli lisandunud tema 2023. a pildikirjelduses. Eri sõnaliikide sõnavara ulatus konstruktsioonide arengut ei paista mõjutavat.*

Võtmesõnad: eesti keele kui teise keele omandamine, sõnavara, konstruktsioonid, sõnaliigid, eesti keel

1. Sissejuhatus

Teise keele omandamise uuringutes on eri aegadel kord keskendutud enam grammatiliste struktuuride, kord enam sõnavara omandamisele; mõlemaid ühendavaid uurimusi on vähe. Samuti on vähe selliseid eesti keele kui teise keele omandamise uuringuid, mille keskmes oleks noor keeleõppija ja ning sõnavara ja konstruktsioonid tema arenevas keeles.

1.1. Sõnavara ja konstruktsioonid

Esimese ja teise keele omandamise alastes uuringutes on keeleomandamise alus- või põhiüksuseks peetud eri tasandi keelendeid: kord on peetud olulisemaks sõnavara, kord grammatikat. Kui 20. sajandi keskpaigas valitsenud strukturalistlike vaadete

* Artikli aluseks olevad andmed on kogutud ja analüüsitud Haridus- ja Teadusministeeriumi rahastatud projekti "Professionaalne eestikeelne õpetaja mitmekeelses klassis" toel.

järgi on sõnu vaja ainult selleks, et nendega mingit kindlat grammatilist struktuuri täita (vt arutlust Milton, Donzelli 2013: 442), siis nüüdseks on see seisukoht muutunud. Paljude autorite arvates on keeleomandamise põhi- või tuumüksuseks sõna (nt Juffs 2009, Hunt, Beglar 2005, Lewis 2000). Sõnade õppimine on nii esimese kui ka teise keele omandamise peamine ülesanne (Singleton 1999: 4) ning sõnavaral on keele kasutamises keskne roll (Hunt, Beglar 2005: 2) ja keele omandamise protsessis ongi kõige tähtsam omandada piisav hulk sõnu (Lewis 2000: 8).

Konstruksioonigrammatikute järgi¹ on keeleomandamise põhiüksuseks mitte sõna, vaid konstruktsioon (Wang 2021: 59): lauset ei moodustata mitte sõnu reeglite abil järjestades, vaid kombineerides konstruktsioone (Ellis 1997: 38). Konstruktsioone on eri keerukusastmega, mõni võib koosneda ainult tüvest ja muutetunnusest (nt *autot!*), teised moodustavad mitmest tüvest ja tunnusest pikad ja kinnistunud tervikud (nt *Palju õnne sünnipäevaks!*). Konstruktsioonide tasandil on räägitud ka abstraktsematest üksustest, neid tihti mitte kuigi täpselt defineerides (vt nt Ellis 2002a: 5, Goldberg 2006, Kitsnik 2019). Näiteks on Valter Tauli kasutanud terminit “sõnauhend”, täpsemini “põimuhend”, st ühend, mis koosneb põhjast ja laiendi(te)st (Tauli 1980: 21). Seega võib konstruktsioone vaadelda rohkem või vähem lineaarse struktuurina ning nii fraasi- kui ka lausetasandil (vrd EKS 2017). Siinses artiklis ongi käsitletud konstruktsioonidena fraase ning finiiitverbi ja selle laiendite kombinatsioone.

Uuringud näitavad, et grammatika tekkimine sõltub suuresti sõnavara suuruselt (Bates, Goodman 1997: 507). Samas võib oletada, et sõnavara ja konstruktsioonide olulisus on keeliti erinev, nii omandatakse (vähemalt esimeses keeles) rikkama muutmorfoloogiaga keeltes grammatika tunduvalt varem kui vaesema morfoloogiaga keeltes (vt nt Xantos jt 2011). Morfoloogiliste tunnuste ja morfosüntaksi omandamine valmistab keeleõppijale siiski raskusi ka vähema morfoloogiaga keeltes (vt nt Ellis 2022: 36).

Jeanine Treffers-Dalleri ja Vivienne Rogersi järgi (2014: 106) on sõna puhul oluline tunda ka malle, kus see sõna esineb, niisiis hõlmabki suur osa keele õppimisest mallide õppimist. Et õppija saaks mingit konstruktsiooni moodustada, vajab ta lisaks grammatilisele teabele (nt teadmine, kuidas ühildub omadussõna nimisõnaga) ka sõnavara, millega see täita (vt nt Bates, Goodman 1997). Teisisõnu: ainuüksi grammatikast edukaks keelekasutuseks ja -omandamiseks ei piisa, vaja on ka leksikaalseid üksusi ehk sõnu, sest konstruktsioonides sisalduvad sõnad. Seetõttu on loogiline eeldada, et rikkam sõnavara on seotud suurema valiku eri tüüpi konstruktsioonidega.

1.2. Sõnavara ja grammatika omandamine

Kuidas aga õppija keelekasutuses sõnavara ja konstruktsioonid arenevad (nt kas rööbiti või ka seotult), ei ole seni kuigivõrd uuritud ka teistes keeltes peale eesti keele. Üldiselt on muidugi teada, et sõnavara lapse kasvades ja keele õppimisel kasvab (Muñoz 2006). Miltoni ja Donzelli (2013: 445) järgi saab sõnavara omandamist vaadelda ühe terviku moodustavast kolmest vaatenurgast: sõnavara ulatusest (ingl *breadth*), sügavusest (*depth*) ja sõnakasutuse sujuvusest (*fluency*). Sõnavara

6 ¹ Konstruktsioonigrammatikat ei ole teise keele omandamise uuringutes kuigivõrd rakendatud, eelkõige seetõttu, et konstruktsioonigrammatika loeb konstruktsiooniks tähenduse-vormi paarikud, mis võivad olla harvad, idiomatilised, ebatraditsioonilised ja markeeritud, selliste ühendite uurimine ei näita aga omandamise üldisemat kulgu.

ulatuse all mõistetakse eri lekseemide hulka, mida õppija teab, sügavuse all seda, kui hästi ta neid lekseeme teab (nt eri tähendusvarjundeid tunneb), ning sujuvuse all mõistmise ja kasutuse kiirust ja sujuvust. Nii võib õppijate sõnavara olla küllaltki erinev: mõnel võib olla vähem lekseeme, kuid need on omandatud sügavamalt ehk õppija tunneb eri tähendusvarjundeid ja kasutus kontekste. Samas on leitud, et sõnavara ulatus ja sügavus on omavahel tugevasti seotud (Vermeer 2001). Kui sõnavara ulatust ja sujuvust (kitsamalt sõnakasutuse sujuvust) saab uurida spontaanse kõne lindistuste abil, siis sõnavara sügavuse analüüsiks on vaja tajukatseid. Just meetodi seatud piirangu tõttu (nt eeldaks kasutussujuvuse analüüs pauside mõõtmist), aga ka uurimiseesmärkidest lähtuvalt on siinses uuringus vaatluse all neist kolmest mõõtmest ainult sõnavara ulatus.

Sõnavara arengu uurimisel on täheldatud ka, et lekseemide jaotumine semantilistesse rühmadesse jääb keeleoskuse arenedes üllatavalt ühesuguseks (Samper Hernández 2014). Selle kohta aga, kas konstruktsioonide rohkus või vähesus seostub mingi kindla sõnaliigi sõnadega ehk kas näiteks just verbi kui lausetuumaga seotud suurem sõnavara võimaldab kasutada suuremal arvul eri tüüpi konstruktsioone, praegu teavet ei ole.

Sõnavara omandamise kohta teises keeles on küllalt palju uurimusi (nt Milton, Fitzpatrick 2014, Bogaards, Laufer 2004, Singleton 1999), ent konstruktsioonide omandamise kohta on teavet vähem (vt nt Treffers-Daller, Rogers 2014, Lesonen jt 2020, Pattermore 2022, Hall 2010). Nick Ellise järgi (2002: 32) on teise keele omandajate süntaktiliste struktuuride omandamine sarnane ja omandamisjärjekord universaalne, hoolimata õppija erinevast keelesisendi hulgast, esimesest keelest või õppimiskontekstist. Näiteks on Treffers-Daller ja Rogers vaadelnud retseptiivse sõnavara seost verbi *jooksma* konstruktsioonidega prantsuse keelt teise keelena õppijate keeles ning leidnud, et retseptiivse sõnavara ulatus ja vaatlusaluse verbi konstruktsioonide hulk on omavahel selgelt seoses. Niisiis, omandamiseks grammatilisi konstruktsioone, tuleb omandada ka piisav sõnavara, et neid kasutada, samas pole veel selge, kui suur sõnavara teatud konstruktsioonide tekkeks vajalik on. (Treffers-Daller, Rogers 2014: 121)

1.3. Uuringud eesti keele kui teise keele sõnavara ja grammatika omandamise kohta

Eesti keele kui teise keele omandamine on tõusnud rohkem huvi keskmesse eelkõige seoses eestikeelsele õppele üleminekul. Seni ilmunud kirjutistes on vaadeldud nii laste ja lapsevanemate suhtumist üleminekusse (Vaiss 2009, Masso, Soll 2014) kui ka õpetajate suhtumisi eesti keeles ja mitmekeelses klassis õpetamisse (nt Rüütmaa jt 2023). Tunduvalt vähem on tähelepanu pööratud eesti keele kui teise keele sõnavara ja grammatika arengule.

Eesti keele sõnavara omandamise kohta esimese keelena (lapse varases vanuses) on uuringuid üsna rohkesti (vt nt Schults, Tulviste 2016, Schults jt 2013), samuti leidub küllalt andmeid grammatiliste kategooriate omandamise kohta (nt muutevormide omandamise järjekorra kohta vt Argus, Bauer 2020). Uuritud on ka varase simulaanse kakskeelsusega laste grammatilisi oskusi (Hallap, Padrik 2019, Hallap jt 2014). Noore keeleõppija eesti keele arengut on käsitletud nii õpetajate hinnangute

(vt Baird, Argus 2022) kui ka grammatiliste konstruktsioonide mõistmise ja kasutamise testi andmete põhjal (vt Baird jt 2022), aga on ka üksikuid vormide õppimist käsitlevaid sekkumisuuringuid (nt Kitsnik, Berezina 2021).

Täiskasvanud keeleõppijate kirjalike tekstide põhjal on vaadeldud sõnavara rikkust ja vastavust keeletasemetele (vt Alp jt 2013, Pajupuu jt 2009, Allkivi-Metsoja 2021). Konstruktsioonide omandamisele keskendunud uurimusi aga on eesti keele kui teise keele kohta vähe. Mare Kitsnik on (2018) uurinud eesti keele kui teise keele leksikaalgrammatilise pädevuse arengut B1 ja B2 tasemel verbe *saama*, *võima* ja *tahtma* ning konditsionaali sisaldavate verbikesksete konstruktsioonide põhjal eesti keele tasemeeksami kirjutusülesannetes ning konstruktsioonide omandamist mängulise keeleõppe kaudu (Kitsnik 2019), viimane keskendub küll pigem metoodikale kui konstruktsioonidele endile.

Pikiuuringuga kogutud andmeid ehk arengu kirjeldust mingi aja jooksul eesti keele kui teise keele sõnavara ja konstruktsioonide omandamise kohta veel ilmunud ei ole. Siinse artikli eesmärk ongi seda lünka täita ning kirjeldada eesti keelt teise keelena omandavate esimese kooliastme õpilaste sõnavara ja konstruktsioonide arengut ühe aasta jooksul. Lisaks arengule vaadeldakse sõnavara ja konstruktsioonide omavahelisi seoseid ehk seda, kuidas on sõnavara ulatus seotud konstruktsioonide variatiivsuse ja nende arvu kasvuga. Artikli keskmes on õppijakeeles aasta jooksul aset leidev muutus. Eesti keelt teise keelena õppivate 9–10-aastaste laste aastase vahega tehtud sama katse andmete põhjal püstitasime järgmised uurimisküsimused.

1. Mis iseloomustab õppijate kasutatud keelevahendite muutust aasta jooksul sõnavaras ja mis konstruktsioonides? Esmane oletus on, et teise aasta katses kasutavad lapsed rohkem sõnu (lekseeme) ja eri tüüpi konstruktsioone, kuid muutus võib toimuda ka kvalitatiivselt ehk kasutatud sõnavara sõnaliigilises jaotuses, struktuuri kompleksuses kasvus ja konstruktsioonitüüpides.
2. Kuidas on omavahel seotud pildikirjelduste sõnavara ulatus ja sõnaliigiline jaotumus konstruktsioonide mitmekesisusega? Esmaseks oletuseks on, et suurema sõnavaraga laste kirjeldustes leidub ka rohkem eri tüüpi konstruktsioone.
3. Lisaks on uurimisel ka metoodiline eesmärk vaadelda, kuivõrd sobib pildikirjelduskatse eesti keele kui teise keele sõnavara ja konstruktsioonide uurimiseks, nt millised on pildist tulenevad piirangud sõnavara (nt lekseemide üldine hulk, sõnaliikide jaotumine) ja millised konstruktsioonide puhul (nt kindlate konstruktsioonide domineerimine).

2. Meetod ja materjal

Artiklis lähenetakse uurimismaterjalile põhiosas kvalitatiivselt: kindlas olukorras kogutud (ühe pildi kirjeldamisel) keelematerjali põhjal kirjeldatakse laste eesti keele oskust ja selle arengut aasta jooksul. Pilootprojekti “Professionaalne eestikeelne õpetaja mitmekeelses klassis“ laste eesti keele oskuse seires kasutati pildikirjeldusi esimest korda 2022. aasta kevadel ning teist korda 2023. aasta kevadel (vt Argus jt 2022, Argus jt 2023). Siinseks analüüsiks on valitud aastal 2021 projektis alustanud rühma õpilased. Kokku analüüsiti 25 lapse pildikirjeldusi. Lapsed õpivad Eesti eri koolides (peamiselt Tallinnas ja Ida-Virumaal, nii eesti kui ka osaliselt vene õppekeelega koolides) ning olid esimeste lindistuste ajal I klassis ehk 8–9-

teise lindistuse ajal II klassis ehk 9–10-aastased, seega osalenud projektis teise katsekorra ajaks kaks aastat. Vaadeldud õpilaste hulgas moodustasid enamiku vene kodukeelega õpilased. Kooli õppemudelite pooldest on tegemist mitmekülgse valimiga: õpilaste hulgas on neid, kes õpivad kas 40% või 60% ainetest eesti keeles, aga ka neid, kes õpivad täielikult eesti õppekeelega koolis, kuid klassis, kus on rohkem kui kuus mitte-eesti emakeelega õpilast. Igast projektiklassist on valimis 1–2 õpilast (18 õpetajalt); laste hulgas leidis nii selliseid, kes juba projekti alguses pisut eesti keelt rääkisid (kuid ei suutnud veel iseseisvalt lauseid moodustada), aga ka neid, kes seda üldse ei teinud (vt projekti seireraportit Argus jt 2022).

Pildikirjeldust kui andmekogumismeetodit autorite andmeil seni laste sõnavara ja konstruktsioonide arengu uurimisel kasutatud ei ole, ent selle kasutusest teise keele omandamise uurimisel on siiski mõningaid näiteid. Pildikirjelduste põhjal on näiteks uuritud inglise-hispaania kakskeelsete eelkooliaeliste laste morfosüntaktilisi veamalle (Smith jt 2021), samuti seost töömälu mahu ja pildikirjelduse tulemuste vahel keeleõppija kõnes (Finardi, Prebianca 2006). Hinnatud on pildikirjelduse kui õppemeetodi mõju inglise keele õppijate suulisele keeleoskusele (Lavalle, Briesmaster 2017) ning arendatud pildikirjeldusülesandeid hindamiseks keelekasutuse variatiivsust ja sobivust emakeelekõneleajate ja keeleõppijate kirjalikus tekstis (King, Dickinson 2018).

Siinses uurimuses tuli lastel aastase vahega kirjeldada üht ja sama kindlate põhimõtete järgi (idee autor Andra Kütt-Leedis) joonistatud (kunstnik Tuuliki Kivestu) pilti. Selle esiplaanil on kaks tegelast, kelle tegevust saab iseloomustada eri verbidega, tagaplaanil kaks sama tegevust sooritavat tegelast (lapsed mängivad), kaks juhuslikumat tegelast (ujuvad ja seisavad), loomad (koer, kaks kajakat) ning hulk eri värvi ja kujuga objekte. Pilt võimaldab väljendada eri kohasusteid ja tegevusi, mitmust, emotsioone, äratuntav on aastaaeg.

Pildikirjelduse alguses kuvas õpetaja pildi arvutiekraanile ning oli instrueeritud juhutama katse sisse, öeldes “Räägi mulle, mida sa pildil näed”. Kirjelduse käigus võis ta anda positiivset neutraalset tagasisidet (nt “Väga hea”, “Räägi veel”). Kõne lindistati ning transkribeeriti chat-formaati programmis Clan (MacWhinney 2000)².

Sõnavara analüüsiks kasutati programmi Clan poolautomaatselt tekitatavat sõnasagedusloendit. Sõnavormid lemmatiseeriti ning määrati käsitsi kontekstile ehk transkriptsioonile toetudes nende sõnaliik (jaotus põhineb traditsioonilisel sõnaliikide jaotusel, kaassõnad ja määrsõnad on siiski ühendatud, kategooriasse “muu” on paigutatud üneemid, arusaamatud sõnad ja suulisele kõnele omased vastuspartiklid, nt *mhm*. Eraldi loodi kategooria ka koodivahelduse käigus kasutatud ehk võõrkeelsete sõnade jaoks, sõnaliikide analüüsis neid arvesse ei võetud. Sõnavara puhul vaadeldi: 1) tekstisõnade ehk sõnede hulka, 2) eri sõnade ehk lekseemide hulka, 3) eri sõnaliikide lekseemide hulka, 4) liht- ja liitsõnade osakaalu, 5) iga sõnaliigi puhul sagedasemaid lekseeme ning 6) kõigi elloetletud näitajate muutumist aasta jooksul.

Grammatiliste konstruktsioonide analüüsimiseks vaadeldi konstruktsioonide tüüpe ja hulka. Selleks töötati läbi nii aasta 2022 kui 2023 pildikirjelduste transkriptsioonid programmis Clan ja kirjutati käsitsi välja neis esinevad eri konstruktsioonitüübid. Artiklis on lähtutud “Eesti keele süntaksi” (EKS 2017: 54–56) terminoloogiast ning vaadeldud ühelt poolt lausete ja sõnade vahetervikuid ehk fraase,

² Lindistuste audio- ja tekstifailid moodustavad osa loodavast noorte õppijakeele korpusest, praeguses etapis on tekstifailid märgendamata ning korpus veel tervikuna avalikult kättesaadav ei ole.

mis moodustuvad tuumast (mistahes sõnaliigi sõna, v.a finiidne verbivorm) ja selle laienditest (enamasti võib tuum toimida fraasina ka üksi) ning lihtlauseid kui finiidse verbivormi ehk lausetuuma ja selle juurde kuuluvate laiendite eri kombinatsioone.

Eraldi vaadeldi niisiis fraasi- ja lausetasandit. Fraasitasandil leiti fraasiliigid (edaspidi FL, nt NP *nende isa*, PP *tooli all*). Kuna analüüsi eesmärk oli eelkõige selgitada välja laste kõne kompleksus, on uurimuses vaadeldud fraasidena ainult ühendeid, kus fraasituumal on vähemalt üks laiend (vrd Erelt 2017: 54–56). Saamaks paremat ülevaadet konstruktsioonide varieeruvusest eristati ka fraasitüüpe: fraasituuma ja selle laiendite eri kombinatsioone (edaspidi FT, nt NP tüüp P+N *nende isa* või Adj+N *suur pall*). Lausetasandil aga leiti lausetuuma (öeldise) ja selle laiendite eri kombinatsioonid (edaspidi VL, nt SVO *isa loeb raamatut*). VL kombinatsioonina võeti arvesse ainult selliseid, kus verbi laiendas(id) vähemalt selle seotud laiend(id) (nt *Ujub* VL kombinatsioonina arvesse ei läinud, küll aga *Poiss ujub*). Seejärel jagati iga lapse 2022. ja 2023. aasta kirjelduses esinenud konstruktsioonid fraasiliigi (FL), -tüübi (FT) ja VL kombinatsiooni kaupa tabelisse. Osa laste pildikirjeldustes esines ka liitlausealaadseid ühendeid (VL kombinatsioonid ühendasid), ent kuna neid oli suhteliselt vähe ja suulisest tekstist tõttu polnud alati selge, kas tegu on side- või täitesõnaga, pole neid selles artiklis käsitletud.

Analüüsi käigus selgitatakse välja, millised konstruktsioonid laste keelematerjalis esinevad; kas on konstruktsioone, mida kasutavad kõik või enamik lapsi; kas aasta jooksul lisandub laste pildikirjeldusse uusi konstruktsioone ning kui neid lisandub, siis missuguseid.

Siinse analüüsi eesmärk on eelkõige selgitada välja, mil määral on lapse keeleline väljund aasta jooksul muutunud, st uurimismaterjal ei võimalda luua seoseid laste keeleoskuse algse taseme, keelekeskkonna tegurite ja neile aasta jooksul antud keelelise sisendi hulga, laadi ega õpetamismeetoditega. Sõnavara ulatuse ja konstruktsiooniliikide hulga kahe aasta erinevuste võrdlemiseks kasutati paarist-t-testi, seoste leidmiseks Pearsoni korrelatsioonianalüüsi, statistilise olulisuse nivooiks määrati $p < 0,05$.

3. Sõnavara ja konstruktsioonid eesti keelt teise keelena omandavate laste pildikirjelduskatsetes

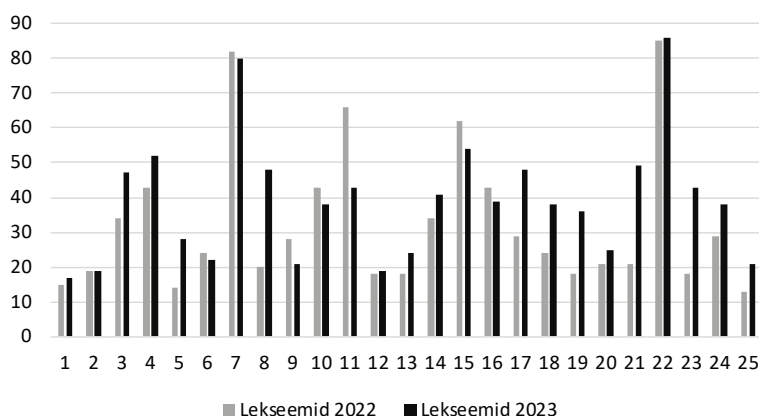
Järgnevalt on esmalt esitatud ülevaade õppijate sõnavara muutumisest aasta jooksul, seejärel kirjeldatud konstruktsioonide muutumist ning seoseid sõnavara ja konstruktsioonide vahel.

3.1. Sõnavara muutumine aasta jooksul

Pildikirjelduste keskmine pikkus tekstisõnades kasvas aastaga oluliselt: kui 2022. a-l oli lastel keskmiselt 43 tekstisõna, siis 2023. a-l juba 117. Pildikirjelduste pikkus tekstisõnades varieerus aga lapseti olulisel määral nii aastal 2022 kui ka 2023 (11-st kuni 323 tekstisõnani). Kui kõige lühemad pildikirjeldused koosnesid pelgalt objektide nimetamistest, siis pikemad on rikkaliku sõnavara ja eri tüüpi lausetega sidusad tervikud.

Lekseemide keskmine arv kasvas võrreldes 2022. aasta kirjeldustega keskmiselt 32 lekseemist ühe lapse kirjelduses 43 lekseemini (keskmiselt 11 lekseemi võrra, arvatud ilma võõrkeelsete sõnade ja kategooriata “muu”). 2022. ja 2023. a pildikirjelduste lekseemide arvu vahel on ka statistiliselt oluline erinevus ($p = 0,006$)³.

Kuigi mõne lapse pildikirjeldus oli 2023. aastal lühem ja lekseemegi oli vähem kui aasta varem, on siiski enamiku laste pildikirjelduste lekseemide arv aastaga suurenenud (vt joonis 1). Torkab silma, et vähe suurenes või ei suurenenud üldse lekseemide arv nendel lastel, kelle 2022. a pildikirjelduses leidis keskmisest rohkem lekseeme (vt joonis 1: laps nr 7, 11, 15, 22). Seega toimus sõnavara kasv hoogsamalt lastel, kelle keeleoskus oli aasta tagasi madalam.

Joonis 1. Sõnavara lekseemides 2022. a ja 2023. a pildikirjeldustes

Sõnavara on aasta jooksul kasvanud õpilastel **sõnaliigiti** suhteliselt ühtlaselt: nimisõnade kasv on keskmiselt 13,8-lt 17,7 lekseemile kirjelduse kohta, tegusõnadel 8,2 lekseemilt 8,6-le. Omadussõnade hulk on suurenenud proportsionaalselt veidi rohkem ehk umbes ühe lekseemi võrra: 2,7-lt 3,8-le. Määrsõnade keskmine arv on suurenenud 3,4-lt 5,3-le. Sidesõnade kasv on olnud väiksem, 1,4-lt lekseemilt 1,9-le ning ka arvsõnu ei ole aasta jooksul kuigi palju lisandunud (aastal 2022 keskmiselt 0,6, 2023 keskmiselt 0,7). Asesõnade hulk on aga kasvanud kõige enam: aastal 2022 oli lastel kirjeldustes keskmiselt 2,7 asesõna, aasta hiljem juba 4,8.

Pildikirjelduste lekseemidest moodustasid 2022. a-l kõige suurema osa **nimisõnad**, mida oli keskmiselt 18 lekseemi ühe kirjelduse kohta. Sagedasemad nimisõnad olid pildil olevate olendite nimetused (*koer* 22 lapsel, *ema* 19, *isa* ja *tüdruk* 18). Objekte tähistavaid sõnu kasutati veidi vähem, sagedasimad olid *raamat* ja *pall* (16 lapsel). 2023. a kirjeldustes olid samuti kõige sagedasemad nimisõnad pildil olevaid olendeid tähistavad sõnad, nagu *koer* (21 lapsel), *ema*, *tüdruk* (20), *isa* (19), *poiss* (16), *lind* (15). Objekte tähistavatest nimisõnadest sagedasim oli *raamat* (15 lapsel).

Kui väikese sõnavaraga lapsed kasutasid pildi kirjeldamiseks kõige esilduvamaid olendeid ja objekte tähistavaid sõnu (nt lapsel nr 2 *ema*, *isa*, *laps*, *koer*, *pall*, *pere*, *raamat*, *rand* ja *vanaema*), siis rikka sõnavaraga lastel leidis ka nt kehaosi tähistavaid sõnu (*jalad*, *õlad*, *selg*, *juuksed* lapsel nr 18) või väiksemate objektide nimetusi, nt *pudel*, *riided*, *lipp* lapsel nr 7).

³ Statistiliseks analüüsiks on kasutatud paaris t-testi.

Tegusõnalekseeme oli 2022. a-l ühel lapsel keskmiselt 8,8 ja 2023. a-l veidi vähem ehk 8,6. Tegusõnalekseemide arv varieerus üle kümne korra (2023. a-l oli neid kõige vähem kaks ja kõige rohkem 24). 2022. a sagedasim tegusõna oli *olema* (24 lapsel), kusjuures kolmel lapsel oli see ka ainuke tegusõna. Teised sagedased tegusõnad olid *mängima* (17 lapsel), *lugema* (15) ja *ujuma* (12). 2023. aastal oli samuti sagedasim tegusõna *olema* (24 lapsel), ent ühtki last, kes oleks kasutanud ainult *olema*-verbi, enam ei olnud. Sageduselt järgmised verbid olid *lugema* (22 lapsel), *istuma* (16) ja *mängima* (15), pikemates kirjeldustes leidis ka kognitiivseid protsesse tähistavaid tegusõnu, nt *mäletama*, *teadma*, *ütleva*, *meeldima*, ja seisundiverbe, nt *puhkama*, *oskama*. Tegusõnade puhul ilmestab aasta jooksul toimunud muutust kõige paremini just kognitiivseid protsesse tähistavate verbide ilmumine.

2022. a lindistustes kasutasid lapsed keskmiselt kolme **omadussõnalekseemi** ühes lindistuses. Aasta hiljem on omadussõnade keskmine arv veidi suurem, 3,8, kusjuures kõige rohkem oli ühe lapse lindistuses 7 omadussõna (kahel lapsel), ent oli ka neid, kes ei kasutanud ühtki omadussõna (7 last). 2022. a pildikirjelduste kõige sagedasemad omadussõnad olid *punane* ja *sinine* (mõlemad 14 lapse lindistuses), sage oli ka *valge* (8 lapsel). Leidis ka hulk omadussõnu, mida oli kasutanud ainult üks laps (nt *vana*, *väike*, *soe*, *selge*, *kuum*). Ka 2023. a-l on omadussõnade puhul varieeruvus väga suur: kui keskmiselt oli lastel 3,8 omadussõnalekseemi ning mõni laps neid ei kasutanudki (6 last), siis teine kasutas 15 eri omadussõna. Kõige sagedasemad omadussõnad olid värvinimetused *punane*, *sinine*, *valge*. Võrreldes aastatagusega oli sage ka temperatuurisõna *soe* (5 lapsel). Harvamate omadussõnadena torkavad silma *täpiline*, *kurb*, *väsinud*. Nelja lapse kirjelduses leidub ka liitomadussõnu (nt *samasugune*, *tumepruun*, *helepruun*). Omadussõnavaras on aasta jooksul sõnavara oluliselt rikastunud: kui 2022. aastal oli kõikide laste kirjeldustes kokku 19 eri lekseemi, siis aasta hiljem on neid 37. On lisandunud värvinimetusi, nt *lilla*, aga ka emotsioone ja seisundeid tähistavaid sõnu *rõõmus*, *väsinud* ja *võõras*. Värvinimetustest on lapsed hakanud kasutama varjundeid tähistavaid liitsõnu, nagu *tumesinine*, *tumeoranž*, *tumepruun*, *helesinine*, *helepruun*.

Määr- ja **kaassõnalekseemide** keskmine arv oli 2022. a-l 2,7. Kõige sagedasemad olid *kõik* (7 lapsel), *ka* (5), ja *siin* (4). Aasta hiljem leidis määr- ja kaassõnu rohkem, keskmiselt 5,3 lekseemi ühe kirjelduse kohta. Kõige sagedasemad olid määrõnad *veel* ja *kõik* (mõlemad 12 lapsel).

Kui 2022. a-l olid lapsed kasutanud keskmiselt 1,4 **sidesõnalekseemi** ühes kirjelduses, siis aasta hiljem oli neid keskmiselt 1,9. Enamasti olid need samad kui aasta varasemas lindistuses: endiselt oli sagedasim sidesõna *ja* (peaaegu kõigil, 17 lapsel ka ainuke sidesõna) ja *et* (11 lapsel). Aastaga olid mõnevõrra sagedasemaks muutunud sidesõnad *aga* (2022. a-l kolmel, aasta hiljem kuuel lapsel), *sest* ja *nagu*.

Asesõnu leidis aastal 2022 keskmiselt 2,68 ja 2023 keskmiselt 4,8 lekseemi. Kõige sagedasem oli 2022. a-l definiitne pronoomen *see* (12 lapsel) ja indefiniitsust markeeriv *üks* (7), aasta hiljem kasutati sageli ka demonstratiivpronoomenit *see* (14). Indefiniitsust markeeriv *üks* leidis 13 lapsel, isikulistest asesõnadest olid ilmunud *ta* (12 lapsel) ja *ma* (10 lapsel). Asesõnakasutuse silmatorkavam muutus aasta jooksul on isikuliste (*tema*, *me*, *nemad*) ja enesekohaste asesõnade (*enda*, *oma*) kasutus.

Võõrkeelsete sõnade hulk kirjelduse kohta vähenes: 2022. a-l keskmiselt 1,4 lekseemilt 1,1-le aastal 2023. Kui 2022. aastal olid kõik võõrkeelsed sõnad venekeelsed (nt *zontik*), siis aasta hiljem on paaris kirjelduses ka ingliskeelseid sõnu (nt *sand*, *umbrella*).

Liitsõnade osakaal oli 2022. aastal lapse kohta keskmiselt 0,72 liitsõna, 2023. aastal aga 1,16 liitsõnalekseemi. Kui 2022. aastal oli laste sõnavaras peamiselt liitsõna *vanaema*, siis 2023. aastal kasutati peale *vanaema* ka nt liitsõnu *päikesevari* ja *jalgpall*.

3.2. Konstruktsioonide muutumine aasta jooksul

2022. aasta kasutas laps ühes kirjelduses keskmiselt 1,04 fraasiliiki (edaspidi FL), 1,4 fraasitüüpi (edaspidi FT) ja 3,12 verbi ja selle laiendite (edaspidi VL) kombinatsiooni, 2023. a-l olid näitajad vastavalt 1,84 FL, 2,6 FT ja 4,08 VL kombinatsiooni (vt tabel 1). Seega on kõigi vaadeldud konstruktsioonitüüpide keskmine aastaga tõusnud (kahe aasta konstruktsioonide hulga vahel on ka statistiliselt oluline erinevus, $p < 0,001$). Kõige enam on juurde tulnud fraasitüüpe.

Tabel 1. Keskmine konstruktsioonide arv lindistustes

Konstruktsioonitüüp	2022	2023
FL	1,04	1,84
FT	1,4	2,52
VL	3,12	4,08

Kasvu näeme ka siis, kui vaatleme konstruktsioonitüüpide arvu, eristades lapsi, kel konstruktsioon puudus (0), kel oli neid keskmiselt (1–2) või keskmisest enam (3+), vt tabel 2. 2022. a-l oli lapsi, kel polnud ühtegi fraasi (kokku 12), keskmisest enam fraasiliike oli ainult 2 ning fraasitüüpe 4 lapsel. 2023. a-l oli jäänud lapsi, kel ühtki fraasi polnud, ainult 2, keskmisest enam fraasiliike oli 7 ja fraasitüüpe 12 lapsel. VL kombinatsioonide puhul on oluliselt kasvanud keskmisest enam VL kombinatsioone kasutanud laste arv: 2022. a-l oli neid 14, 2023. a-l aga juba 23.

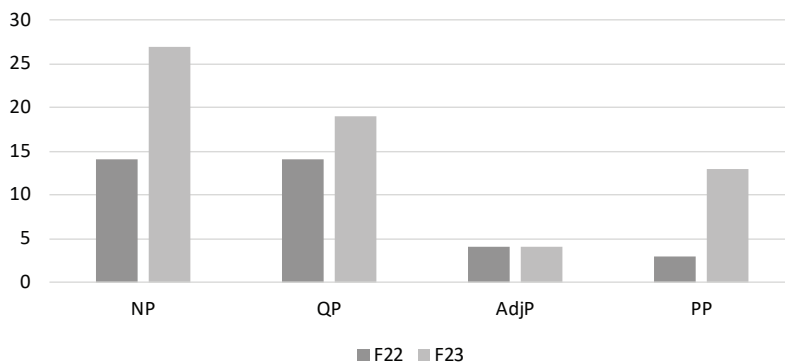
Tabel 2. Konstruktsioonitüüpi kasutanud laste arv

Konstruktsioonitüüp	Aasta	Laste arv, kes kasutasid pildikirjelduses:		
		0 konstruktsiooni	1–2 konstruktsiooni	3 või enam konstruktsiooni
FL	2022	12	11	2
	2023	2	16	7
FT	2022	12	9	4
	2023	2	11	12
VL	2022	1	10	14
	2023	0	2	23

3.2.1. Fraasiliikide, -tüüpide ning verbi ja selle laiendite kombinatsioonide areng

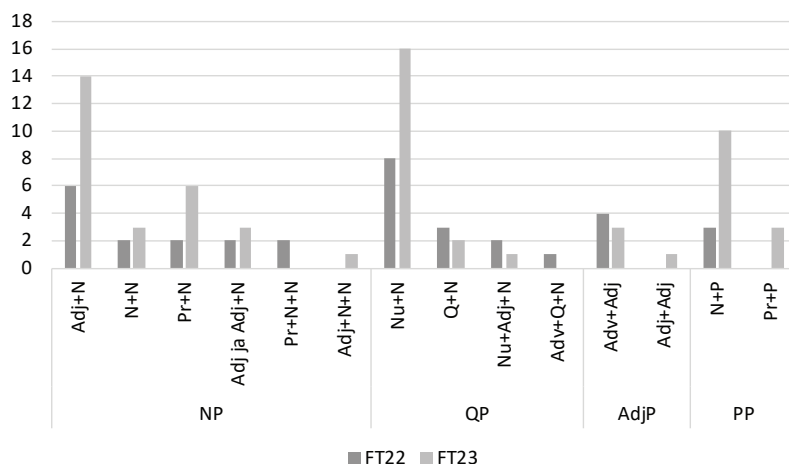
Fraasiliikidest esines pildikirjeldustes nimi- (NP), hulga- (QP), omadus- (AdjP) ja kaassõnafraase (PP), mis Sõnaveebi kirjeldustes (Kallas jt 2022) vastab eelA1 tasemele (A1 tasemel lisandub määrsõnafraas laiendiga *nii* ja *väga*). Fraasitüüpidest esinesid NP puhul 1) nimisõna + nimisõna (N+N) *ema trikoo*, 2) omadussõna + nimisõna (Adj+N) *suur pall*, 3) asesõna + nimisõna (Pr+N) *keegi inimene*, 4) omadussõna ja omadussõna + nimisõna (Adj ja Adj + N) *punane ja sinine pall*, 5) asesõna + nimisõna + nimisõna (Pr+N+N) *ta isa tibu*, 6) omadussõna + nimisõna + nimisõna (Adj+N+N) *väikese tüdruku juuksed*, 7) nimisõna + omadussõna + nimisõna (N+Adj+N) *isa *sinine püksid*. Kvantorifraasidest leidis konstruktsioone 1) arvsõna + nimisõna (Nu+N) *kaks palli*, 2) hulgasõna + nimisõna (Q+N) *palju *liiv* ja 3) määrsõna + hulgasõna + nimisõna (Adv+Q+N) *väga palju *inimest*. PP puhul kasutati konstruktsioone nagu 1) nimisõna + tagasõna (N+P) *mere äärde*, 2) asesõna + tagasõna (Pr+P) *oma juurde* ja AdjP puhul 1) määrsõna + omadussõna (Adv+Adj) *väga palju* ja 2) omadussõna + omadussõna (Adj+Adj) *väikese pruuni*.

Kui 2022. aastal oli enim lapsi, kes kasutasid nimi- ja hulgasõnafraase, siis 2023. aastal on ülekaalukalt enim nimisõnafraasi kasutajaid (vt joonis 2). Niisiis on eelkõige kasvanud nimisõnafraasi kasutajate hulk, veidi vähem on juurde tulnud kaassõnafraasi, kõige vähem aga hulgasõnafraasi kasutajaid. Omadussõnafraaside puhul kasvu pole, nende esinemus on väga madal ja piirdub üksikute fraasidega (*väga hea, väga soe*) üksikutel lastel.

Joonis 2. Eri fraasiliike kasutanud laste arv 2022. a ja 2023. a pildikirjeldustes

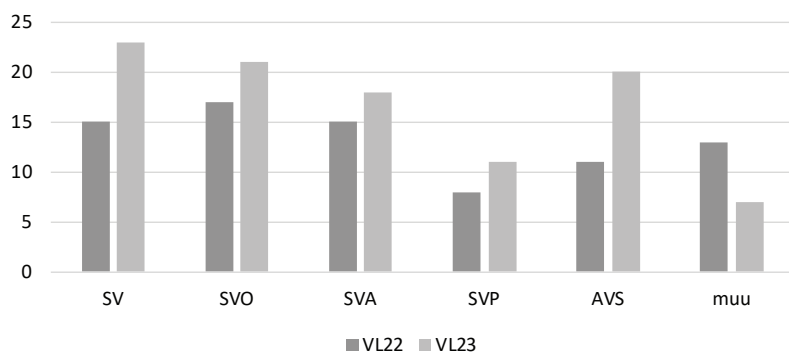
Fraasiliikide kasutuse kasvust (2022. a-l lapse kohta keskmiselt 1,04, 2023. a-l 1,84 fraasi) veelgi enam kasvas fraaside variatiivsus ehk eri fraasitüüpide arv (vt joonis 3): 2022. a-l keskmiselt 1,4 FT, 2023. a-l aga juba 2,52 (vt tabel 1). Kui fraasiliikide poolest jääb laste keelekasutus Sõnaveebis kirjeldatud eelA1 tasemele, siis fraasitüüpides on varieeruvus märksa suurem, nt NP-l on ka mitmeastmelisi tüüpe (*isa *sinine püksid*). Lisandunud on kolm uut fraasitüüpi (Pr+P *tema all*, Adj+N+N *punane poisi pall*, Adj+Adj *ilus suur*) ja enamikus tüüpides on näha kasvu (nt Adj+N *suur pall*, Nu+N **kaks laev*).

Joonis 3. Eri fraasitüpe kasutanud laste arv 2022. a ja 2023. a pildikirjeldustes

Verbi ja selle laiendite kombinatsioonidest esines verbi ja ühe laiendi kombinatsiooni alus + öeldis (SV), nt *koer magab* ning verbi ja kahe laiendi kombinatsioone 1) alus + öeldis + sihitis (SVO), nt *isa loeb musta raamatut*; 2) määrus + öeldis + alus (AVS), nt *Vanaemal on kollane müts, pildil on kaks laeva* ja 3) alus + öeldis + määrus (SVA), nt *Koer magab tooli all, aga ka* 4) alus + öeldis + öeldistäide (SVP), nt *Koer on pruun, Ema on väga punane*. Muud kombinatsioonid, sh verbi ja kolme laiendi kombinatsioonid, olid pigem juhuslikud, nt *See poiss mängib palli vees*.

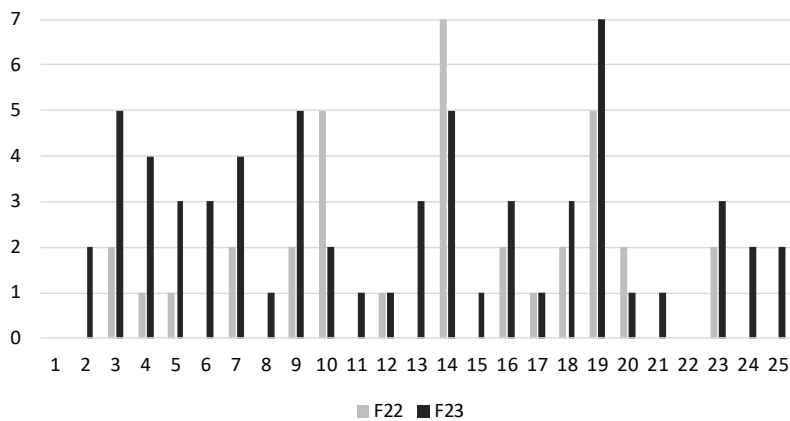
VL enam levinud kombinatsioonides on nagu fraasidegi puhul näha selget kasvu, ent vähenenud on “muu”, mis viitab juhuslike konstruktsioonide vähenemisele, vt joonis 4. Kui 2022. a-l oli enim kombinatsiooni SVO kasutanud lapsi, veidi vähem kasutati kombinatsioone SV ja SVA; siis 2023. a-l on enim kombinatsiooni SV, veidi vähem aga kombinatsioonide SVO ja AVS kasutajaid, kusjuures kõige suurem on olnud kasv viimase puhul.

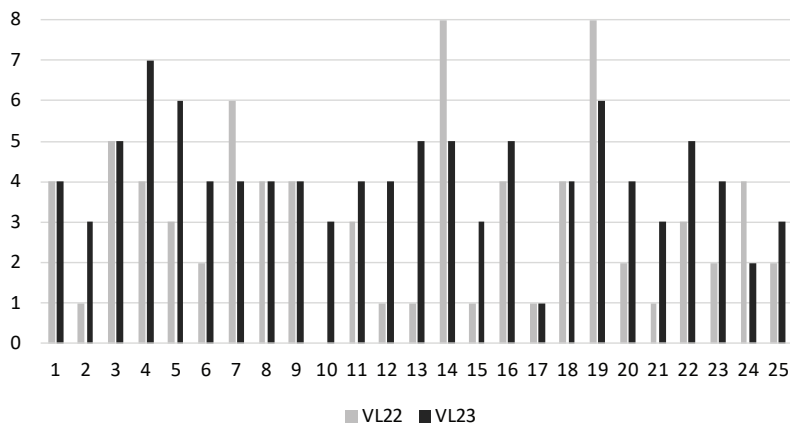
Joonis 4. VL kombinatsioone kasutanud laste arv 2022. a ja 2023. a pildikirjeldustes

3.2.2. Konstruksioonide areng lapseti

Fraasiliikide arv on uuritud laste keeletasemel küllalt piiratud – nende kõnes esineb kuni 4 fraasiliiki – seega analüüsitakse siin ainult fraasitüüpe (vt joonis 5) ja VL kombinatsioone (vt joonis 6). Näeme, et enamikul lastest on konstruksioonide arv kasvanud, isegi kui ühes kahest vaadeldud konstruksioonitüübist on märgata kas paigalseisu või vähenemist, on areng enamasti nähtav mõnes teises (nt lapsed nr 10, 19, 20, 24). Siiski on näiteid ka lastest, kellel arengut pole või on see negatiivne. Näiteks oli lapsel 14 aastal 2022 keskmisest enam konstruksioone, ent 2023. a-l on tema konstruksioonide arv vähenenud.

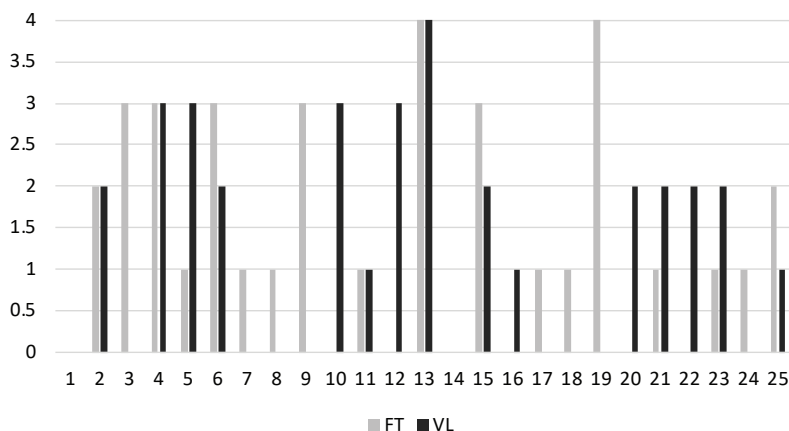

Joonis 5. Eri fraasitüübid lapseti 2022. a ja 2023. a pildikirjeldustes

Joonis 6. Eri VL kombinatsioonid lapseti 2022. a ja 2023. a pildikirjeldustes

Kõrvutades lisandunud konstruksioonitüüpe (konstruksioonid, mida lapsel 2022. a-l polnud, vt joonis 7) näeme samuti, et enamikul lastest on aasta jooksul lisandunud kas mõlemaid vaadeldud konstruksioonitüüpe või vähemalt üht neist.

Joonis 7. 2023. a-l lisandunud konstruktsioonid lapseti

Konstruktsioonide arengut tervikuna vaadates võib väita, et üldjuhul ei arene fraasi- ja lausetaseme konstruktsioonid korraka. Lastel, kellel on nii 2022. kui ka 2023. aastal palju fraasitüüpe ja samas on nende arv ka kasvanud, pole VL kombinatsioonides märkimisväärset kasvu või on nende arv isegi vähenenud. Rikkaliku VL kombinatsioonide hulgaga lastel, kel on neid 2023. a kirjelduses ka juurde tulnud, pole pilt sama positiivne fraasitüüpides: enamasti on kasv kas väike või puudub hoopis.

4. Sõnavara ja konstruktsioonide arengu seos

Mõlemal aastal on konstruktsioonide hulga ja sõnavara ulatuse vahel oluline seos: 2022. a-l on see statistiliselt oluline ($p < 0,001$) ja tegemist on tugeva positiivse seosega ($r = 0,85$), ka 2023. a-l on tegemist statistiliselt olulise ($p < 0,001$) tugeva positiivse seosega ($r = 0,74$)⁴. Seega võib öelda, et sõnavara ulatuse ja konstruktsioonide hulga vahel valitseb selge seos: mida rohkem on lapsel eri lekseeme, seda rohkem on tal ka eri tüüpi konstruktsioone.

Vaatlemaks konstruktsioonide arengu seost kindla sõnaliigi sõnadega, eraldati andmestikust 2022. a-l esmalt kuus kõige ulatuslikuma verbisõnavaraga last (järjekorras järgmiste laste verbisõnavara oli oluliselt väiksem) ja vaadeldi nende arengut konstruktsioonide tasandil. Ootuspäratult paistab verbisõnavaral olevat positiivne seos pigem fraasitüüpide kui VL kombinatsioonidega, rikkama verbisõnavaraga lastel ei ole kõige suurem VL kombinatsioonide valik.

Vaadeldud kuue lapse puhul torkab lisaks rikkalikule verbisõnavarale (14–39 verbilekseemi kirjelduse kohta, vt tabel 3) silma ka ulatuslik nimisõnavara. Kõige rohkem verbilekseeme (kokku 39) oli lapsel nr 14 (vt tabel 3 ja joonis 1), tema konstruktsioone iseloomustab suur fraasitüüpide arv ja arengut nende mõõdukas kasv (16-lt 18-le), VL tasandil aga hoopis vähenemine (8-lt 5-le). Enamasti on rikka verbisõnavaraga lastel siiski nii fraasitüüpide kui ka VL kombinatsioonide arv kasvanud.

⁴ Nõrgaks seoseks on loetud seos, kus r-i väärtus on suurem või võrdne 0,1, keskmiseks seos, mille r on suurem või võrdne 0,4, ning tugevaks seos, mille r on suurem või võrdne 0,7 (vt nt Schober jt 2018).

Tabel 3. Verbi- ja nimisõnaleksemide ning konstruktsioonide arv kuuel rikkama verbisõnavaraga lapsel (halliga on märgitud konstruktsioonide arvu kasv; FT = fraasitüüp ja VL = verbi ja selle laiendite kombinatsioon)

Laps	Leksemide arv kokku 2022	Verbileksemide arv 2022	FT arv 2022	FT arv 2023	VL arv 2022	VL arv 2023
14	237	39	16	18	8	5
12	101	24	5	6	1	4
16	106	23	8	15	1	3
10	65	19	7	5	0	3
19	66	15	4	7	8	6
25	81	14	5	8	2	3

Seos rikka verbisõnavara ja konstruktsioonide kiirema arengu vahel ei ole niisiis päris selge: siinse materjali puhul võib oletada, et suurem hulk verbe ei tingi suuremat hulka VL kombinatsioone, kuid võib tingida fraasitüüpide arvu kasvu. Samas, kuna suure verbisõnavaraga lastel oli ka palju nimisõnu, võib fraasitüüpide kasvu soodustada hoopis laiem valik nimisõnu.

Vaadeldes kuue kõige suurema nimisõnaleksemide arvuga lapse konstruktsioonide arengut (vt tabel 4), on näha, et suur osa neist kattub rikka verbisõnavaraga lastega (tabelis 3). Selget seost nimisõnaleksemide arvu ja fraasitüüpide kasvu vahel aga ei paista: neljal lapsel kuuest on fraasitüüpide arv küll suurenenud, kahel aga hoopis vähenenud.

Seega paistab, et fraasitüüpide ja VL kombinatsioonide kasvu mõjutab kõige enam lapse üldiselt suur sõnavara ja seda kõikides sõnaliikides: üldjuhul oli lastel, kel oli rohkesti nimi- või tegusõnu, üleüldse suurem sõnavara, vt tabel 4.

Tabel 4. Kuue kõige suurema nimisõnade arvuga lapse tulemused (halliga on märgitud konstruktsioonide arvu kasv)

Laps	Leksemide arv kokku 2022	Nimisõnaleksemide arv 2022	FT arv 2022	FT arv 2023	VL arv 2022	VL arv 2023
14	237	82	16	18	8	5
22	105	54	8	6	1	3
23	90	42	6	4	2	4
16	106	39	8	15	1	3
12	101	33	5	6	1	4
25	81	32	5	8	2	3

5. Arutelu ja kokkuvõte

Võrreldes kahe aasta pildikirjelduste tulemusi, võib öelda, et õpilaste sõnavara aasta jooksul kasvas (leksemide arvu vahe kahe aasta kirjeldustes oli ka statistiliselt oluline). Sõnavara kasvas hoogsamalt lastel, kelle keeleoskus oli aasta tagasi nõrgem. Tegemist võib ühelt poolt olla keeleoskuse arengu üldisema dünaamikaga, ka varasemad uuringud on näidanud kiiremat arengut just madalama stardipositsiooniga

lastel (vt Baird jt 2022: 48). See võib tuleneda õpetajate suuremast tähelepanust õpilastele, kes on teistest maha jäänud. Teisalt võib tulemusi mõjutada ka siinse uuringu meetodika. Pildikirjeldus seab kasutatavale sõnavarale paratamatult piirangu ja seda just rikkalikuma keelepagasiga lastele: kui nad on pildil olevad tege-lased, objektid ja tegevused ära kirjeldanud, ongi ülesanne nende jaoks täidetud. Kahe valimis olnud lapse puhul võibki see piir olla lähedal: nende kirjeldustes oli üle 80 lekseemi, s.o keskmisest rohkem kui kaks korda enam. Edasiste uuringute tarbeks peaks seetõttu viima sama pildikirjelduskatse läbi ka eesti emakeelega sama vanade lastega, tegemaks kindlaks, palju sõnu ja konstruktsioone nemad sama pildi kirjeldamiseks keskmiselt kasutavad.

Vaadeldes aastaga toimunud muutust eri sõnaliikide sõnavaras, on peaaegu kõikides sõnaliikides näha võrdset kasvu. See ühtib Marta Samper Hernándezi (2014) tulemustega ja võib öelda, et keeleoskuse arenedes areneb sõnavara sõnaliigiti ühtlaselt. Asesõnade puhul oli sõnavara kasv teiste sõnaliikidega võrreldes siiski proportsionaalselt suurem (keskmiselt suurenes lapse asesõnavara aastaga rohkem kui kahe lekseemi võrra).

Kui vaadata pildikirjelduste sõnavara lähemalt, selgub, et aasta jooksul hakati kasutama rohkem väiksemaid objekte tähistavaid nimisõnu, tegusõnadest ilmusid kognitiivseid protsesse tähistavad sõnad, omadussõnadest liitomadussõnad ning asesõnadest suurem valik isikulisi ja enesekohaseid asesõnu. Seega toimus areng sõnaliigi piires ka siis, kui selle sõnaliigi keskmine lekseemide arv lastel kahe aasta võrdluses palju suurenenud ei olnud. Sarnast suundumust võib näha ka verbide puhul. Kuigi aastaga laste verbisõnavara keskmiselt väga palju ei suurenenud, olid muutused ometi näha madalama keeleoskusega laste verbisõnavaras: kui 2022. a-l oli hulga laste ainuke tegusõnalekseem *olema*, siis aasta hiljem selliseid lapsi enam ei olnud. Ka suurenes aasta jooksul sõnade kompleksus ehk teisisõnu, laste pildikirjeldustes oli rohkem liitsõnu.

Konstruktsioonide ja sõnavara arengus on paralleele: aasta jooksul on kasvanud konstruktsioonide hulk kõigis vaadeldud konstruktsioonitüüpides ning üldjuhul on kasv suurem lastel, kel neid esialgu vähem oli. Mõne suure konstruktsioonide arvuga lapse puhul on isegi märgata tagasiminekut, mida võib samuti seletada õpetaja suurema tähelepanuga nõrgema keeleoskusega lastele.

Konstruktsioonitüüpidest oli kasv suurim fraasitüüpides ja VL kombinatsioonides, mis viitab sellele, et laste keel on muutunud komplekssemaks. Seejuures arenes lapse keel üldjuhul kas pigem fraasi- või pigem lausetasandil, mõlemal oli arengut märgata vaid üksikutel lastel.

Konstruktsioonitüüpide lõikes kahe aasta vahel suurt erinevust ei ole: esinesid samad fraasiliigid (NP, QP, PP ja AdjP) ja enamasti ka samad fraasitüübid. Samaks oli jäänud ka põhiliste verbi ja selle laiendite (VL) kombinatsioonide valik. Küll aga on näha kasvu neid konstruktsioone kasutanud laste arvus.

Aastaga kasvas oluliselt nende laste arv, kes üldse fraase kasutas; fraasiliigiti vaadatuna on enim kasvanud nimi- ja kaassõnafraasi, fraasitüübiti aga Adj+N, Nu+N ja N+P kasutajate hulk, st nimetatud objekte hakati enam iseloomustama ja loendama ning väljendama kohasuhteid.

Sarnane on ka areng VL kombinatsioonide puhul: põhiliste VL kombinatsioonide valikus muutusi ei ole, ent enamikul lastest on neid juurde tulnud. Kõige enam on kasvanud kombinatsiooni määrus + öeldis + alus kasutajate hulk, mis tähendab eelkõige enam olemasolu- ja omajalauseid.

Enamikul lastest on konstruktsioonide kasv keskendunud kas pigem fraasi- või pigem lausetasandile. Tekib küsimus, kas keele areng keskendubki korraga ühe tasandi konstruktsioonidele, teine jääb mingiks ajaks tähelepanuta ja võib isegi väheneda. Selle artikli uurimismaterjal sellele küsimusele selget vastust ei anna, ent see väärriks edaspidist uurimist.

Konstruktsioonide arengu vaates iseloomustab laste keele arengut eelkõige keele kompleksuse kasv, st varem omandatu täidetakse keerulisema sisuga: tuttavas VL kombinatsioonis kasutatakse üksiksõnade asemel fraase (nt *isa loeb raamatut* asemel *poisi isa loeb musta raamatut*), või pannakse tuntud fraasitüübid uutesse VL kombinatsioonidesse (nt *pruun koer magab* asemel *isa tooli all magab pruun koer*). Seega võib siinses artiklis saadud tulemused seostada varasematega, nt Kitsniku (2019) järgi on konstruktsioonide üldised arengurajad üsna sarnased: õppijate konstruktsioonid muutuvad keerukamaks, kuid see ei pruugi toimuda ühtlaselt.

Vaadeldes seoseid sõnavara ja konstruktsioonide vahel ning vastates teisele uurimisküsimusele, võib öelda, et sõnavara ulatus on seotud konstruktsioonide mitmekesisusega. Ei saa aga väita, et mingi kindla sõnaliigi sõnade suurem hulk tingiks konstruktsioonide kiirema arengu, pigem paistab tervikuna suurem sõnavara soodustavat konstruktsioonide arvu kasvu.

Kolmandale uurimisküsimusele (pildikirjelduskatse sobivus sõnavara ja konstruktsioonide arengu analüüsiks) vastamisel võib leida mitu meetodist tulenevat piirangut. Esiteks, mõne sõnaliigi puhul tuleb ruttu n-ö piir ette, nt arvsõnu ei saa palju kasutada, sest pildil pole palju ühesuguseid objekte. Teiseks, kuna pilt pole olemuselt dünaamiline, on verbide arv piiratud. Rohkem eri verbe võiks innustada kasutama pildiseeria. Kolmandaks, mõned konstruktsioonid tulenevad pildikirjelduse kontekstist ja/või sellest, kuidas õpetaja pildikirjeldusülesannet sisse juhatab, nt *Pildil on ..., ma näen ...* Mõned õpetajad esitavad suunavaid küsimusi, mõjutades sellega kirjelduse sisu ja andes lisakonstruktsioone ette. Seega tuleks tulevikus juhised lindistada, tagamaks katseisikute võrdsus.

Pildikirjelduskatse näitab niisiis laste sõnavara ja grammatika arengut ehk komplekssemaks muutumist isegi paremini kui nt grammatiliste kategooriate omandamise test (vt Baird jt 2022), kus sõnavara ja grammatiliste struktuuride omandatust on kontrollitud küsimustega, mis võimaldavadki vastata piiratud hulga keelevahenditega. Kindlasti kirjeldab pildikirjeldus laste keeleoskuse arenemist oluliselt paremini kui õpetajate hinnangute põhised meetodid (vt nt Baird, Argus 2022), mille puhul võib oletada, et õpetajate hinnangute nivoo laste kasvades muutub ega peegelda kuigi hästi laste keeleoskuse tegelikku arengut.

Uuringu andmed sõnavara ja konstruktsioonide hulga seoste kohta toetavad kindlalt Treffers-Dalleri ja Rogersi (2014: 119) seisukohta, et süntaktilist arengut juhib leksikoni tasandi areng ehk keelt õppides tuleb omandada piisaval hulgal sõnu, et eri konstruktsioonitüüpe oleks võimalik ära tunda ja kasutama õppida.

Viidatud kirjandus

- Allkivi-Metsoja, Kais 2021. Eesti keele A2–C1-taseme kirjalike tekstide võrdlev automaat-analüüs. – *Lähivõrdlusi. Lähivertailuja*, 31, 13–59. <https://doi.org/10.5128/LV31.01>
- Alp, Pilvi; Kerge, Krista; Pajupuu, Hille 2013. Measuring lexical proficiency in L2 creative writing. – Jozef Colpaert, Mathea Simons, Ann Aerts, Margret Oberhofer (Eds.), *Language Testing in Europe: Time for a New Framework?* Antwerpen: Linguapolis Universiteit Antwerpen, 274–286.
- Argus, Reili; Bauer, Annika 2020. Muutevormide ilmumine eesti keelt esimese keelena omandavate laste kõnnesse. – *Philologia Estonica Tallinnensis*, 5, 17–57. <https://doi.org/10.22601/PET.2020.05.01>
- Argus, Reili; Baird, Piret; Meristo, Merilyn; Zurbuchen, Karin; Hint, Helen 2022. Pilootprojekti “Professionaalne eestikeelne õpetaja mitmekeelses klassis” laste keelelise arengu hindamise tulemused: Piiratud valimiga hindamine. Tallinn: Tallinna Ülikool, HTM.
- Argus, Reili; Baird, Piret; Meristo, Merilyn; Rüütmaa, Tiina 2023. Pilootprojekti “Professionaalne eestikeelne õpetaja haridusasutuses” laste keelelise arengu hindamise tulemused: Piiratud valimiga hindamine. Kevad 2023. Tallinn: Tallinna Ülikool, HTM.
- Baird, Piret; Argus, Reili 2022. Eesti keelt teise keelena omandavate 7–8-aastaste laste kodusest keelekeskkonnast ja eesti keele oskusest. – *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat*, 18, 75–95. <https://doi.org/10.5128/ERYa18.05>
- Baird, Piret; Argus, Reili; Meristo, Merilyn 2022. Eesti keelt teise keelena omandavate laste eesti keele oskuse areng aasta jooksul. – *Philologia Estonica Tallinnensis*, 7, 39–79. <https://doi.org/10.22601/PET.2022.07.02>
- Bates, Elizabeth; Goodman, Judith C. 1997. On the inseparability of grammar and the lexicon: Evidence from acquisition, aphasia and real-time processing. – *Language and Cognitive Processes*, 12 (5/6), 507–584. <https://doi.org/10.1080/016909697386628>
- Bogaards, Paul; Laufer, Batia (Eds.) 2004. *Vocabulary in a Second Language: Selection, Acquisition, and Testing*. *Language Learning & Language Teaching*, 10. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/llt.10>
- EKS 2017 = Eesti keele süntaks. Eesti keele varamu, III. Mati Ereht, Helle Metslang (Toim.). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Ellis, Nick C. 2002. *The Processes of Second Language Acquisition*. – Bill VanPatten, Jessica Williams, Susanne Rott, Mark Overstreet (Eds.), *Form-Meaning Connections in Second Language Acquisition*. New York: Routledge.
- Ellis, Nick C. 2022. Second language learning of morphology. – *Journal of the European Second Language Association*, 6 (1), 34–59. <https://doi.org/10.22599/jesla.85>
- Ellis, Rod 1997. *Second Language Acquisition*. Oxford: Oxford University Press.
- Ereht, Mati 2017. Sissejuhatus süntaksisse. – Mati Ereht, Helle Metslang (Toim.), *Eesti keele süntaks. Eesti keele varamu, III*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 53–89.
- Finardi, Kyria; Prebianca, Gicele Vergine Vieira 2006. Working memory capacity and speech production in L2: Evidences from a picture description task. – *Revista de Estudos da Linguagem*, 14 (1), 231–260. <https://doi.org/10.17851/2237-2083.14.1.231-260>
- Goldberg, Adele E. 2006. *Constructions at Work: The Nature of Generalization in Language*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199268511.001.0001>
- Hall, Timothy 2010. L2 Learner-made formulaic expressions and constructions. – *Studies in Applied Linguistics and TESOL*, 10 (2), e1427. <https://doi.org/10.7916/salt.v10i2.1427>
- Hallap, Merit; Padrik, Marika 2019. Simultaanse kakskeelsusega 3- ja 4-aastaste laste grammatilised oskused eesti keeles. – *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat*, 15, 35–52. <https://doi.org/10.5128/ERYa15.03>

- Hallap, Merit; Padrik, Marika; Raudik, Sirje 2014. Käänevormide kasutusoskus eakohase arenguga vene-eesti kakskeelsetel ning spetsiifilise kõnearengu puudega ükskeelsetel lastel. – Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat, 10, 73–90. <https://doi.org/10.5128/ERYa10.05>
- Hunt, Alan; Beglar, David 2005. A framework for developing EFL reading vocabulary. – *Reading in a Foreign Language*, 17 (1), 23–59.
- Juffs, Alan 2009. Second language acquisition of the lexicon. – William C. Ritchie, Tej K. Bhatia (Eds.), *The New Handbook of Second Language Acquisition*. Leeds: Emerald, 181–205.
- Kallas, Jelena; Pool, Raili; Üksik, Tiiu; Koppel, Kristina; Argus, Reili; Kerge, Krista; Bauer, Annika; Alp, Pilvi; Epner, Anu; Tsepelina, Katrin 2022. Eesti keele kui teise keele õpetaja tööriistad 2022. <https://doi.org/10.15155/3-00-0000-0000-0000-08Co4L>
- King, Levi; Dickinson, Markus 2018. Annotating picture description task responses for content analysis. – *Proceedings of the 13th Workshop on Innovative Use of {NLP} for Building Educational Applications*. New Orleans: Association for Computational Linguistics, 101–109. <https://doi.org/10.18653/v1/W18-0510>
- Kitsnik, Mare 2018. Iga asi omal ajal: Eesti keele B1- ja B2-taseme verbikonstruktsioonid keeleoskuse arengu näitajana. Tallinna Ülikooli humanitaarteaduste dissertatsioonid, 43. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.
- Kitsnik, Mare 2019. Eesti keele kui teise keele õppimine: kas raske töö või kerge löbu? – *Keel ja Kirjandus*, 1–2, 39–56. <https://doi.org/10.54013/kk735a4>
- Kitsnik, Mare; Berezina, Jelena 2021. Kas on olemas vähemotiveeritud ja nõrku õpperühmi? Mängustatud õppe mõjust õilaste eesti keele kui teise keele kasutamisele kolmanda klassi näitel. – Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat, 17, 123–140. <https://doi.org/10.5128/ERYa17.07>
- Lavalle, Pamela I.; Briesmaster, Mark 2017. The study of the use of picture descriptions in enhancing communication skills among the 8th-grade students: Learners of English as a foreign language. – i.e.: *Inquiry in Education*, 9 (1), a4. <https://digitalcommons.nl.edu/ie/vol9/iss1/4>
- Lesonen, Sirku; Steinkrauss, Rasmus; Suni, Minna; Verspoor, Marjolijn 2020. Lexically specific vs. productive constructions in L2 Finnish. – *Language and Cognition*, 12 (3), 526–563. <https://doi.org/10.1017/langcog.2020.12>
- Lewis, Michael 2000. Introduction. – Michael Lewis (Ed.), *Teaching Collocation: Further Developments in the Lexical Approach*. Hove: Language Teaching Publications, 8–9.
- MacWhinney, Brian 2000. *The CHILDES Project: Tools for Analyzing Talk*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.
- Masso, Anu; Soll, Maie 2014. Change in language of instruction in Russian medium schools: Multilevel analysis of attitudes and language proficiency. – *Journal of Baltic Studies*, 45 (4), 517–544. <https://doi.org/10.1080/01629778.2014.937818>
- Milton, James; Donzelli, Giovanna 2013. The Lexicon. – Julia Herschensohn, Martha Young-Scholten (Eds.), *The Cambridge Handbook of Second Language Acquisition*. Cambridge: Cambridge University Press, 441–460. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139051729.027>
- Milton, James; Fitzpatrick, Tess (Eds.) 2014. *Dimensions of Vocabulary Knowledge*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-1-137-36831-7>
- Muñoz, Carmen (Ed.) 2006. *Age and the Rate of Foreign Language Learning*. Clevedon–Buffalo–Toronto: Multilingual Matters. <https://doi.org/10.21832/9781853598937>
- Pajupuu, Hille; Kerge, Krista; Alp, Pilvi 2009. Sõnavara loomulik rikkus haritud keeleoskaja tekstides. – Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat, 5, 187–196. <https://doi.org/10.5128/ERYa5.12>

- Pattemore, Anastasia 2022. Learning Grammatical Constructions from Audio-visual Input. Doctoral Dissertation. Universitat de Barcelona. <http://dx.doi.org/10.13140/RG.2.2.36540.72324>.
- Rüütmaa, Tiina; Meristo, Merylyn; Argus, Reili; Puksand, Helin 2023. Õpetajate suhtumine õpetamise mitmekeelses klassis ja eestikeelsele õppele üleminekusse. – *Philologia Estonica Tallinnensis*, 8, 95–128. <https://doi.org/10.22601/PET.2023.08.04>
- Samper Hernández, Marta 2014. The relationship of language proficiency to the lexical availability of learners of Spanish. – Rosa Maria Jiménez Catalán (Ed.), *Lexical Availability in English and Spanish as a Second Language*. Dordrecht: Springer, 103–124. https://doi.org/10.1007/978-94-007-7158-1_7
- Schober, Patrick; Boer, Christa; Schwarte, Lothar A. 2018. Correlation coefficients: Appropriate use and interpretation. – *Anesthesia & Analgesia*, 126 (5), 1763–1768. <https://doi.org/10.1213/ANE.0000000000002864>
- Schults, Astra; Tulviste, Tiia 2016. Composition of Estonian infants' expressive lexicon according to the adaptation of CDI / Words and Gestures. – *First Language*, 36 (5), 485–504. <https://doi.org/10.1177/0142723716648864>
- Schults, Astra; Tulviste, Tiia; Kaljumäe, Kai 2013. Eesti laste esimesed sõnad: MacArthur-Batesi suhtlemise arengu testi tulemused. – *Eesti Arst*, 92 (1), 21–27.
- Singleton, David 1999. *Exploring the Second Language Mental Lexicon*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139524636>
- Smith, Vanesa P.; Cano, Isabel; Lozada, Lisa; Summers, Connie 2021. Adapting a picture description task for grammatical analysis in English–Spanish bilingual preschool children. – *Communication Disorders Quarterly*, 42 (3), 185–192. <https://doi.org/10.1177/1525740120950274>
- Tauli, Valter 1980. *Eesti keele grammatika II: Lauseõpetus*. Uppsala: Institutionen för finsk-ugriska språk.
- Treffers-Daller, Jeanine; Rogers, Vivienne 2014. Knowledge of grammatical use. – Milton, James, Tess Fitzpatrick (Eds.), *Dimensions of Vocabulary Knowledge*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-1-137-36831-7_8
- Vaiss, Natalia 2009. Vene õppekeelega põhikooli õpilaste ja õpetajate hoiakud eestikeelse aine-õppe suhtes vahetult enne 2007. aasta gümnaasiumireformi algust. – *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat*, 5, 287–301. <https://doi.org/10.5128/ERYa5.19>
- Vermeer, Anne 2001. Breadth and depth of vocabulary in relation to L1/L2 acquisition and frequency of input. – *Applied Psycholinguistics*, 22 (2), 217–234. <https://doi.org/10.1017/S0142716401002041>
- Wang, Xinglong 2021. Construction grammar and its application to second language acquisition. – *Curriculum and Teaching Methodology*, 4, 59–65.
- Xantos, Aris; Laaha, Sabine; Gillis, Steven; Stephany, Ursula; Aksu-Koç, Ayhan; Christofidou, Anastasia; Gagarina, Natalia; Hrzica, Gordana; Ketrez, F. Nihan; Kilani-Schoch, Marianne; Korecky-Kröll, Katharina; Kovacevic, Melita; Laalo, Klaus; Palmovic, Marijan; Pfeiler, Barbara; Voeikova, Maria D.; Dressler, Wolfgang U. 2011. On the role of morphological richness in the early development of noun and verb inflection. – *First Language*, 31 (4), 461–479. <https://doi.org/10.1177/0142723711409976>

DEVELOPMENT OF VOCABULARY AND CONSTRUCTIONS IN THE SPEECH OF YOUNG LEARNERS OF ESTONIAN AS A SECOND LANGUAGE OVER THE COURSE OF ONE YEAR

Reili Argus, Tiina Rütmaa

Tallinn University

The article examines the development of vocabulary and grammatical constructions on both phrase and clause level of children aged 8-10 years acquiring Estonian as a second language on the basis of a picture description test carried out in 2022 and 2023.

Over the course of the year students' vocabulary increased, development occurred relatively evenly in all parts of speech, however, the increase in the number of lexemes was the greatest for adjectives and pronouns. The growth of vocabulary was faster for children whose language skills were weaker in 2022.

The constructions also developed significantly over the year: new types of constructions were added and they became more complex. In most children, the growth of structures was focused either on the phrase or on the clause level.

The correlation between the number of lexemes and the number of constructions was significant: those children whose vocabulary was bigger in 2022 used more constructions in test conducted in 2023. The scope of the vocabulary of the different parts of speech does not seem to affect the development on the level of constructions.

Data from the study on the relationship between vocabulary and constructions strongly support the view that syntactic development is driven by lexicon-level development, i.e. sufficient words must be acquired so that different types of constructions can be recognized and used.

Keywords: acquisition of Estonian as a second language, vocabulary, constructions, parts of speech, Estonian

Reili Argus (Tallinna Ülikool) on esimese keele omandamise uurija, peamised huvivaldkonnad on morfoloogia ja leksikaalmorfoloogiliste kategooriate varane omandamine.
Narva mnt 25, 10120 Tallinn, Estonia
reili.argus@tlu.ee

Tiina Rütmaa (Tallinna Ülikool) peamised uurimisvaldkonnad on eesti keele kui teise keele õpetamine ja eesti-ungari kontrastiivlingvistika.
Narva mnt 25, 10120 Tallinn, Estonia
rtiina@tlu.ee